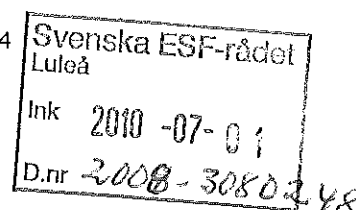

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

Promemoria
2008-08-28

Diarienummer
2008-01796

Sven Jansson
08-579171714

Mall för slutrapport av projekt

Syftet med enhetliga mallar för slutrapportering är att underlätta spridning av resultat och metoder från Socialfondsprojekten i Sverige

I slutrapporten ska ni redogöra för hur ni följde er tid och aktivitetsplan samt beskriva vilka resultat ni uppnådde.

Vänligen bifoga också gärna andra produkter och/eller rapporter etc som ni arbetat fram under er projekttid.

Slutrapporten bör omfatta minst 10 A4-sidor och högst 15 A4-sidor .

Mallens rubriker är blåfärgade. Under varje rubrik finns en kort text om vad de avsnittet ska innehålla. Det är viktigt att slutrapporten bygger på en diskuterande redogörelse. Under varje rubrik bör om möjligt (förutom första och andra rubriken) följande två frågor besvaras;

- 1. Redogör för eventuella orsaker till avvikelser?**
- 2. Vad hade eventuellt kunnat göras bättre?**

Om Du har frågor angående detta eller något är oklart hör av Dig till Din handläggare på respektive regionkontor.

Projektnummer (ifylles av ESF-rådet)	Namn på projekt
	Utbildning och personlig utveckling för dövblinda och döva i norrland

- **Sammanfattning** (max två A4-sidor)

Beskriv kortfattat projekttid och resultat.

I januari 2007 startade det treåriga projektet "Utbildning och personlig utveckling för dövblinda och döva i Norrland". Anledningen till uppkomsten av detta projekt var att det i Norrbotten finns cirka 45 män och kvinnor i åldern 20 – 65 år som har funktionshindret dövhet/dövblindhet. Som boende i norra Norrland har man långa avstånd till nödvändigt stöd, vilket resulterat i att många känner ett utanförskap. Dövblindhet/dövhet är ett kommunikationshandikapp, det medför extra stora svårigheter för den enskilde att exempelvis få tillgång till lämplig utbildning, ett arbete, att klara av kommunikationen med familjen - som vanligtvis inte behärskar teckenspråk och att upprätta ett socialt liv. Personer med dövblindhet är extra utsatta. Detta resulterar i att många med dövhet/dövblindhet i vuxen ålder blir hänvisade till att leva på bidrag i olika former, trots att de har inneboende möjligheter att växa, att tillgodogöra sig anpassad utbildning – på teckenspråk och utföra ett arbete. Vilket för många i vuxen ålder resulterar i isolering och utanförskap, psykisk ohälsa.

De första 2,5 åren av projektutbildningen innehöll en anpassad utbildning för målgruppen. Det sista halvåret av projekttiden var avsatt för utveckling och utvärdering av projektet, utarbetande av en utbildningsmodell baserad på projektets erfarenheter och resultat, samt stöddagar för de som avslutat utbildningen, och som var i stort behov av fortsatt stöd och stimulans på teckenspråk för att kunna gå vidare. De erbjöds att delta i en "resursdag"/vecka och en "kooperativdag"/vecka. Projektet förlades på Framnäs folkhögskola i Piteå kommun. Det finansierades av Framnäs folkhögskola, initialt även Malmfältens folkhögskola i Kiruna, Allmänna arvsfonden, Europeiska strukturfonderna – Socialfonden. Samverkansarbetet med för projektet berörda parter/myndigheter har visat sig vara nödvändigt för att utbildningens mål skulle nås. Projektets huvudsyfte har varit att genom en anpassad utbildning på teckenspråk motivera till en personlig förändring av den för varje individ svåra livssituationen. Hjälpa den enskilde att se sina egna resurser och på det sättet bryta isolering och utanförskap. De skulle även kunna tillägna sig nya kunskaper. Deltagarna vittnar om att så har skett. I januari 2010 startade Framnäs folkhögskola den utbildning

som också är ett resultat av detta treåriga projekt. Allmän linje på teckenspråk – för personer med dövblindhet och dövhet på 1 - 3 år.

- **Projektets resultat**

Redogör kortfattat för det problem som projektet avsåg att fokusera kring. Vilken påverkan och genomslag åstadkom projektet? Tyngdpunkten i redovisningen bör ligga på de resultat och förslag till goda lösningar som projektet kommit fram till.

Bygga upp självförtroende, självkänsla och bryta isolering. Personlig utveckling.

Teckenspråkig personal. Det är nödvändigt att all personal som arbetar nära deltagarna är teckenspråkig och med mångårig yrkeserfarenhet av att arbeta med målgruppen, för att deltagarna ska kunna samtala med alla på sitt första språk – det svenska teckenspråket. Det har varit en grundförutsättning för den personliga utveckling som deltagarna tydligt visat.

Samtalsstöd av legitimerad psykolog på teckenspråk, med kulturkompetens, har varit ett avgörande inslag för att nå målet.

Identifikation. Det är mycket viktigt att låta deltagarna möta positiva förebilder ute i samhället – personer med dövhet/dövblindhet som lyckats i livet på olika sätt. Det är även viktigt att det i personalgruppen finns personer med dövhet/dövblindhet som är teckenspråkiga och har kulturkompetens.

Det är dessutom viktigt att göra studiebesök på olika utbildningar och arbetsplatser där personer med dövhet/dövblindhet finns. Det har väckt deltagarnas intresse och känsla för att "kan de kan jag".

Utbildning. Pedagogiken och metodiken har anpassats för målgruppen. Vygotskij i praktiken, att arbeta med deltagarnas utvecklingspotential och Paulo Freires dialog pedagogik har varit vägledande.

Temaarbete. Att arbeta ämnesöverskridande under gemensamma teman har varit en framgångsrik väg. Då har deltagarna praktiskt kunna tillämpa sina kunskaper i alla ämnen. De har även på det sättet fått övning i att prata inför grupp.

Svenska/Teckenspråk. Att få djupare insikt i det svenska teckenspråket och det svenska skriftspråket är nödvändigt för att personer med dövhet/dövblindhet skall kunna leva ett självständigt liv.

Kost och Hälsa. Att förstå att man för att må fysiskt och psykiskt bra måste äta rätt och sköta sin kropp på ett bra sätt är en viktig grundsten för personlig utveckling.

Samhällsorientering. Att lära sig samhällets funktioner är nödvändigt för att veta vart man skall vända sig och hur man skall göra när man är i behov av hjälp, ex vis med att bryta sin isolering.

Ekonomi. Grundläggande kunskap i ekonomi är också en viktig pusselbit för att kunna leva ett självständigt liv.

Psykologi. Att känna till vilka grundläggande behov en människa har och i synnerhet vilka behov man har när man lever med dövhet/dövblindhet, är grundläggande för personlig utveckling. Då får deltagarna bland annat verktyg för att förstå varför man reagerar som man gör och vad man kan göra när man möts av motgångar.

Praktik. Att få prova på ett arbete är mycket viktigt. Då får man en insikt i vad som krävs av en på en arbetsplats. Både företagare, samhället och individen själv får förståelse för att personer med dövhet/dövblindhet faktiskt kan arbeta.

Praktiken stärkte verkligen alla deltagare.

Information Att arbeta med information för anhöriga, skolans övriga deltagare, myndigheter, intresseorganisationer har gjort att deltagarna på ett praktiskt sätt har kunnat förmedla de kunskaper de har skaffat sig under utbildningen och den livserfarenhet de själva har. På det sättet har de också kunnat förmedla nödvändig kunskap om hur det är att leva med dövhet/dövblindhet och vilka behov de har för att kunna vara delaktiga i samhället - detta har stärkt deras självförtroende på ett särskilt sätt. Det har också varit ett sätt för deltagarna att kunna överbrygga fördomar i samhället. De har genom det visat att personer med dövhet/dövblindhet kan klara av att leva ett bra liv, skaffa familj, arbete ...

Anhörigdag. Förståelsen för varandras situation ökade under dessa dagar. Det var första gången i deltagarnas liv som de kunnat berätta för sina nära och kära om hur det varit att leva med dövhet/dövblindhet under uppväxten, under skoltiden och i vuxen ålder. Detta moment har visat sig vara en mycket viktig bit för att stärka självkänslan och kunna gå vidare. Det var en stor dag för både deltagarna och de anhöriga/närstående.

Utvärdering och utveckling. Det är viktigt att avsätta tid för utvärdering och utveckling. En extern utvärderare, "ett värderande öga", är också viktig som komplement till övrig personals utvärdering. Det sista halvåret under det treåriga projektet var avsatt för utvärdering och utveckling av projektet. Arbetslaget gick därför en kurs vid Luleå tekniska universitet för att på ett genomtänkt sätt kunna utvärdera detta projekt. Projektets mål att stärka deltagarnas självförtroende så att de kände sig mogna att söka ett arbete gav ett mycket gott resultat. Deltagarna kände sig styrkta efter utbildningen och kände att de hade lärt sig mycket och utvecklats mycket. Men då arbetslösheten är hög i samhället är det än svårare för personer med dövhet/dövblindhet att få ett arbete. Finanskrisen gjorde inte saken bättre. Därför ansåg vi att vi förutom utvärderingsarbetet och arbetet med att ta fram en permanent utbildningsmodell för målgruppen, även skulle satsa på en resursdag/vecka och en kooperativdag/vecka. Till dessa var alla deltagare välkomna. Vid första träffen kom fem deltagare, därefter fortsatte tre av dem.

Coachning på teckenspråk, en nödvändighet för att kunna söka arbete, fick man tillgång till under resursdagen.

Alternativ till arbete på den öppna marknaden. På grund av den kända arbetsmarknaden för alla arbetslösa och i synnerhet arbetslösa personer med funktionshinder, blev det extra svårt för tre av deltagarna att få ett arbete efter utbildningen. Under kooperativedagen fick de arbeta med frågan om sociala arbetskooperativ kan vara en väg till arbete, ett sätt att även i fortsättningen känna sig värdefull och bryta sin isolering.

Modell för permanent utbildning. Att utifrån erfarenheterna av projektutbildningen arbeta fram en modell för en permanent utbildning anpassad för målgruppen, var en viktig del av projektets mål. I det arbetet har vi tagit vara på de positiva erfarenheterna av projektet och hittat en väg för fler att få tillgång till en liknande utbildning. Framnäs folkhögskola var mycket intresserad av att fortsättningsvis erbjuda personer med dövhet/dövblindhet möjlighet till utbildning och personlig utveckling. Därför valde man att starta en permanent utbildning "Allmän linje på teckenspråk – för personer med dövhet/dövblindhet" i januari 2010, baserad på den modell som projektet tagit fram.

Praktik. Praktik ute på verkliga arbetsplatser har hjälpt deltagarna att få prova på ett arbete. Denna praktik har uppskattats mycket av deltagarna. För flera var det en mycket stark upplevelse att för första gången i sitt vuxna liv få erfara att bli uppskattad för ett bra utfört arbete. Något som för de flesta är normalt i 30 – 50 års ålder.

Samhällsstöd. Att få berätta för myndigheter, länsbibliotek med flera om vad personer med dövhet/dövblindhet behöver för att kunna bli delaktiga i samhället har stärkt deltagarna självförtroende. Detta har väckt många myndigheters intresse att stötta deltagarna i framtiden. Men vissa har tyvärr inte ens svarat på det brev deltagarna skickat. Det har gett deltagarna en känsla av att deras behov inte prioriteras.

Forskning. Behovet av forskning om vuxna personer med dövhet/dövblindhet och deras livssituation och livskvalitet har blivit tydliggjord. Inte minst finns ett stort behov att forska om hur det är att leva med dyslexi, neurologiska funktionsnedsättningar (ADHD ...) och psykiska sjukdomar när man har dövhet/dövblindhet. Vilka resurser och vilket stöd har samhället att erbjuda? Vad saknas? Genom projektet har det tydliggjorts att det saknas information och stöd för personer som har dövhet/dövblindhet och som dessutom har skriv och lässvårigheter eller dyslexi. Det saknas även kompetens och resurser att stötta personer med dövhet/dövblindhet som även har ADHD och Posttraumatiskt stressyndrom. Teckenspråkig personal är en nödvändighet för att kunna hjälpa och stötta de som lever med denna problematik.

- **Syfte och mål med projektet**

Redogör för projektets avsedda resultat/slutmål och eventuella delmål. Vad uppnådde ni i förhållande till era mål då projektet startade? Redogör dels med kvantitativa mått, dels kvalitativt i form av t ex erhållna kunskaper och ändrade attityder och/eller beteende. Vilket lärande åstadkom i projektet såväl internt som externt? Redogör för orsaken till avvikelser jämfört med projektansökan.

Huvudmål

Huvudsyftet med projektet var pedagogiskt, att ge målgruppen en möjlighet till utbildning, en möjlighet att bryta sin isolering och bli motiverade till förändring. De skulle också få en fördjupad insikt i jämställdhetsarbete och miljöfrågor. Detta har skett genom en anpassad utbildning på teckenspråk och personlig handledning, därigenom har deltagarna upplevt en personlig utveckling. Deltagarna har skaffat sig många nya kunskaper inom många områden, inte minst inom miljö - och jämställdhet/jämlikhetsområdet. Deltagarna har också lärt sig att se sina egna möjligheter. Vid projektstart var majoriteten av deltagarna långt ifrån arbetsmarknaden, med dåligt självförtroende och psykologiska problem som följd, långtidssjukskrivna och arbetslösa. De såg inga utvecklingsmöjligheter. De hade inget hopp om att de skulle kunna få ett bättre liv. Desillusionerade. Projektutbildningen har visat sig bli det lyft på individnivå som projektidén hade. Alla deltagare hade efter utbildningens slut en erhållit stärkt självkänsla och starkare självförtroende. De hade fått bekräftat – inte minst av praktiken – att de är kompetenta individer som har mycket att ge. Ett delmål var att samverka med Arbetsförmedling, Försäkringskassa, Kommuner och Landsting. Detta samarbete skedde i form av en referensgrupp som hade regelbundna uppföljningsträffar. Samarbetet har genererat att alla berörda myndigheter hade full insikt i vad projektet handlade om. Alla tyckte att det var ett nödvändigt och bra projekt. De flesta var eniga om att de inte kunnat ge och inte heller har gett målgruppen motsvarande stöd och service som projektet lyckats frambringa. Ett annat delmål var att arbeta fram en utbildningsmodell anpassad för målgruppen, som skulle kunna användas som grund för att starta en permanent utbildning. Utbildningsmodellen skulle baseras på resultat från projektutbildningen. Under det sista halvåret av projektet togs denna utbildningsmodell fram. Framnäs folkhögskola var mycket intresserade av att starta en permanent utbildning för personer med dövhet/dövblindhet baserad på denna modell. Därför startades "Allmän linje på teckenspråk – för personer med dövblindhet och dövhet" på Framnäs folkhögskola i januari 2010. Nio personer sökte till utbildningen varav åtta började. Sex män och två kvinnor. Tre har dövhet och fem har dövblindhet. Detta gör att projektet redan har resulterat i att ytterligare personer med dövhet/dövblindhet ges möjlighet att gå en utbildning som är anpassad för deras

behov och därför kommer att kunna bli starka individer som kan påverka sina liv i positiv riktning.

Projektutbildningens avsikt var att sju studiedeltagare skulle delta i 2,5 år. En kvinnlig studiedeltagare slutade utbildningen, av privata skäl, efter två år. De övriga sex deltagarna fullföljde utbildningen perioden ut, varav tre av dessa även deltog i kooperativ/resursdagar under ytterligare tre månader. En manlig deltagare gick tillbaka till sitt tidigare arbete efter utbildningen, men skulle få nya arbetsuppgifter och få praktisera på den lokala dövföreningen under en provperiod. En kvinnlig deltagare har fått ett arbete. Två deltagare, en kvinna och en man, deltar på den nya utbildningen "Allmän linje på teckenspråk" – särskilt anpassat för deras behov, en typ av steg två utbildning.

Två kvinnor är arbetslösa/sjokersättning, varav en blivit erbjuden arbete men tackat nej. Den andra har fått förtoendeuppdrag/styrelsepost i en intresseorganisation på riksnivå. En har återgått till sjokersättning på heltid. Alla deltagare har vittnat om att de på grund av detta projekt fått en starkare självkänsla, starkare självförtroende, brutit isolering och att känslan av utanförskap har minskat. Man har lärt sig mycket om jämställdhetsfrågor och miljöfrågor. Man anser sig vara mer medveten om andra människors behov och att man kan finnas som stöd för varandra. Många menar att praktiken har varit en viktig bekräftelse på att man med dövhet/dövblindhet kan klara ett arbete och man har något att bidra med till samhället.

Avvikelse.

På grund av att deltagarna som valde att gå projektutbildningen har mycket negativa erfarenheter av skolgång, allt från grundskola till gymnasium, med trauman av kränkande särbehandling med mera i bagaget, fanns ett genuint motstånd till utbildning. Detta hade vi inte räknat med. Det krävde extra mycket tid att överbrygga detta. Därför satsade vi inledningsvis mycket på motivationsarbete, identifikation, handledning av teckenspråkig psykolog med kulturkompetens, studiebesök, studieresor samt utåtriktad verksamhet – för att skapa en förståelse för varför utbildning är en bra väg att gå när man vill göra något åt en svår livssituation. Den språkliga deprivationen, svårigheter att minnas, svårigheter att koncentrera sig, psykisk ohälsa, posttraumatiskt stressyndrom, outhärdad ADHD, outhärdad dyslexi med mera krävde oerhört mycket extra arbete. Det blev ett positivt resultat av ansträngningen, deltagarna förstod så småningom att denna utbildning är något de själva kan påverka, att det är en unik möjlighet för dem att förkovra sig på sitt eget språk – det svenska teckenspråket. De insåg att de som vuxenstuderande inte är lika utlämnade som de var när de gick i specialskolan, långt hemifrån familjen. Att de nu istället kan påverka sin utbildning.

Det sista halvåret under det treåriga projektet var avsatt för utvärdering och utveckling av projektet. Arbetslaget gick därför en kurs på Luleå tekniska universitet för att på ett genomtänkt sätt kunna utvärdera detta projekt. Projektets mål att stärka deltagarnas självförtroende så att skulle känna sig mogna att söka ett arbete, gav ett gott resultat. Men den oväntade finanskrisen gjorde att det blev svårare att få ett arbete för alla som var arbetslösa, ännu svårare för vår målgrupp. Därför ansåg vi att vi förutom utvärderingsarbetet och arbetet med att ta fram en utbildningsmodell anpassad för målgruppen, även skulle satsa på en resursdag/vecka och en kooperativdag/vecka, för att fylla denna bristsituation med något som vi inte hunnit med under utbildningen. Det var planerat att detta skulle ingå i utbildningen, men på grund av att det tog mycket mer tid att överbrygga misstro mot utbildning än vi planerat, hann vi inte med det. Alla deltagare inbjöds att delta under dessa dagar. Vid första träffen kom fem deltagare, därefter fortsatte tre av dem. På resursdagen fick deltagarna coachning på teckenspråk för att bland annat söka arbete och skriva ett personligt CV. På kooperativdagen fick deltagarna arbeta med frågan om sociala arbetskooperativ kan vara en väg till arbete, ett sätt att även i fortsättningen känna sig värdefull och bryta sin isolering. Det visade sig att deltagarna verkligen kände att denna lösning var ett bra sätt att fylla det extra behov som uppstått.

- **Arbetssätt**

Vad var den huvudsakliga arbetssättet? Beskriv kortfattat vilka metoder och/eller utbildningar som användes. Beskriv eventuellt nya metoder eller materiel som tagits fram i projektet.

Pedagogiken och metodiken har anpassats för målgruppen. Vygotskij i praktiken – att se utvecklingsmöjligheterna och Paulo Freires dialog pedagogik, har varit en framkomlig väg att arbeta på. Det har visat sig att det är oerhört viktigt att personer med dövhet och dövblindhet med låg skolutbildning och negativa erfarenheter av skoltiden, med egna ögon måste ”se och uppleva” - mer än att bara läsa och skriva för lära sig nya saker. De behöver träffa döva/dövblinda personer som har klarat av att skaffa sig ett intressant arbete, satsat på högre utbildning eller startat eget företag. På det sättet förstår man på ett bättre sätt vad man själv kan göra för att påverka sin egen livssituation. ”Döva/dövblinda förebilder talar mer än ord”.

De ämnen som ingått i kursplanen har varit anpassade till deltagarnas kunskapsnivåer och behov. En individbaserad undervisning så långt som varit möjligt. Framgångsrika metoder har varit temaarbeten. Då har man kunnat arbeta över ämnesgränserna, både i grupp och enskilt. Temaarbetena har redovisats vid

anhörigdag, utställningar, föreläsningar på exempelvis de lokala dövföreningarna. Därigenom har även kunskaperna fått en spridningseffekt som varit till nytta för samhället. Utbildningens innehåll och utformning har genomförts i samverkan med kursdeltagarna. Deltagarna har fått personlig handledning på teckenspråk. Studiebesök/- resor, praktik har också varit viktiga delar i pedagogiken och metodiken. Att ha en ständigt pågående utvärderings- och utvecklingsprocess, har varit avgörande för att kunna utvärdera projektet på ett bra sätt. Deltagarna har gjort egna värderingar av sina personliga resultat under utbildningens gång, tillsammans med egen mentor (lärare). Externa experter/föreläsare har anlitats, både personer med dövhet/dövblindhet och hörande personer med lång yrkeserfarenhet med målgruppen. Majoriteten av personalen har undervisat på teckenspråk. Ett fåtal har använt professionella tolkar. Samverkan med Framnäs folkhögskolas övriga program har varit ett viktigt inslag för att våra deltagare skall bli en naturlig del av skolan. Vi har deltagit vid gemensamma föreläsningar, projektdagar och vissa gemensamma lektioner (dövblindkunskap).

- **Deltagande aktörer i projektet**

Redogör för vilka aktörer (organisationer företag myndigheter) som ingick i projektet, samt vad de konkret bidrog med, både vad gäller ekonomiska resurser och övrigt.

Redovisa eventuellt arbete i styrgrupp och/eller referensgruppen och dess eventuella sammansättning. Hur har projektgruppen fungerat? Hur har styrgruppen och/eller referensgrupp fungerat?

Försäkringskassan bidrog med sjukersättning till kursdeltagarna samt ingick i referensgrupp och informerade i klassen om vilket stöd Försäkringskassan kan ge och inte kan ge. Arbetsförmedlingen bidrog med ersättning till en kursdeltagare samt ingick i referensgrupp och informerade i klassen om det stöd den kan ge och inte ge. Centrala studiestödsnämnden bidrog med studiebidrag till en kursdeltagare. Norrbottens läns landsting deltog i referensgruppen, samt informerade i klassen om det stöd de kan ge och inte kan ge. Luleå och Piteå kommun fanns också med i referensgruppen. Piteå kommuns Dövblindombud har visat stort intresse av utbildningen, erbjudit praktikplats och spridit information om utbildningen. Förbundet Sveriges Dövblinda, FSDB, har deltagit i referensgruppen och har visat mycket stort intresse av utbildningen. De har informerat om utbildningen för sina medlemmar. FSDB har på det sättet varit ett stort stöd i vårt arbete. Samhall AB har även de visat intresse för utbildningen, de har gett en anställd möjlighet att gå utbildningen med full lön. Samhall har ett

ansvar att hjälpa sina anställda att komma ut på den öppna arbetsmarknaden, denna utbildning såg de som ett sätt att göra det möjligt för personer med dövhet/dövblindhet. Referensgruppen har varit ett forum för att sprida information om utbildningen, målgruppens behov och bygga upp ett nätverk som kan fungera som stöd för personer med dövhet/dövblindhet även efter utbildningen.

- **Jämställdhetsintegrering**

Redogör för hur ni arbetat med jämställdhetsintegrering i ert projekt ev. avvikelser utifrån projektplan, utmaningar etc.

Projektet har arbetat i temaform med jämställdhetsintegrering. Deltagarna har spridit sina kunskaper i ämnet för medlemmar i intresseorganisationerna i form av föreläsning och utställning. Detta ämne var en ny erfarenhet för deltagarna. De har på grund av sitt funktionshinder varit inriktade på tillgänglighets – och tolkfrågor. Därför var denna del i utbildningen till stor nytta för både deltagarna och personer med dövhet/dövblindhet i intresseorganisationerna. I projektgruppen har männen varit underrepresenterade. Av den anledningen har projektet aktivt valt att arbeta med en manlig legitimerad psykolog, som själv har dövhet och är teckenspråkig. Det begränsade antalet sökande till projektutbildningen gjorde att alla blev antagna. Fem kvinnor och två män. Män med dövhet/dövblindhet möter oftast kvinnor när de är i behov av stöd, tolk etc. Därför fick de en manlig mentor under utbildningen.

- **Tillgänglighet för personer med funktionshinder**

Redogör för hur projektet arbetat för att förverkliga visionerna vad gäller tillgänglighet i projekt ev. avvikelser utifrån projektplan, utmaningar etc.

Det största arbetet med att anpassa miljön utfördes under projektets första del, se bifogad slutrapport. Därefter har anpassning skett allt efter nya behov uppstått. Det har varit nödvändigt att ha en helhetssyn för att göra lokalerna anpassade för målgruppen. Detta arbete gjordes i samarbete med deltagarna. Klassrummet förändrades allt vad gäller färgsättning, möblering och utrustning. En Smartboard installerades. Denna utrustning har många bra funktioner för målgruppen. Man kan anpassa bakgrunden på "skrivtavlan" efter deltagarna. Man kan även använda den till powerpointpresentationer – som kan anpassas efter deltagarnas synförmåga. Vanlig overheadapparat fungerar inte för målgruppen. Man kan även använda den när man visar DVD material och liknande. Synanpassning är viktigt för både personer med dövhet och dövblindhet. En bildtelefon skulle...

anskaffas under det sista halvåret, men på grund av en del förseningar fick vi den först i slutet av projektet. Bildtelefon är den telefoni som fungerar bäst för personer med dövhet/dövblindhet och är ett ovärderligt verktyg när man skall kontakta teckenspråkiga personer. Idag har de flesta teckenspråkiga personer en bildtelefon i hemmet. Under utvärderingsarbetet, utvecklingsarbetet och arbetet med att ta fram en utbildningsmodell var den ett nödvändigt hjälpmedel. Trappor i skolans lokaler markerades med gulsvart tejp/synanpassades. I skolans aula anpassades ljuset till deltagarnas behov. Placeringen i matsalen anpassades också efter goda synförhållanden. Datorer är ett viktigt arbetsredskap för personer med dövhet/dövblindhet. Därför var även synanpassning på dessa viktigt. Deltagarna kunde på grund av det inte använda skolans datasal utan behövde personliga datorer. Dessa placerades i klassrummet så bra som möjligt. En stor utmaning har varit ventilationen i klassrummet. Den har inte fungerat bra. Vilket har gjort att de som har astma/allergi har haft det jobbigt under lektionerna. Extra städning har därför införts. Utemiljön har också varit ett dilemma under vintertiden. Personer med dövblindhet har svårt att se när allt är vitt, det har gjort att de inte upptäckt hinder i vägen på väg till och från skolan. En synanpassad promenadslinga hade varit optimal. Önskemål om särskilt utrustade studior/språkboxar för övningar i svenska/teckenspråk hade varit önskvärt. Men det prioriterades bort av ekonomiska skäl.

Kriterier för genomförandet

De viktigaste dimensionerna i socialfondsprojekt är att se till individens kompetens och möjligheter, att lyckas. Att engagera berörda personer och att kunna påverka och få genomslag för resultaten. I det nationella socialfondsprogrammet finns fyra kriterier för genomförandet av programmet. Kriterierna syftar till att säkerställa att programmet ger ett mervärde till Lissabonstrategins inriktning på ökad tillväxt och sysselsättning. Samtliga projekt ska uppfylla minst ett av dessa kriterier. Ett eller flera av kriterierna skall ingå i de regionalt formulerade prioriteringar som utarbetas i samband med regionala utlysningar.

Besvara frågan/or utifrån de kriterier som ert projekt utgår från.

- **Främja lärande miljöer**

I Socialfondsprogrammet kapitel 2:5 1 så beskrivs lärande miljöer utifrån följande:

Programmet skall främja lärande miljöer genom att stimulera till kompetensutveckling med utgångspunkt i den enskildes utvecklingsbehov, oavsett om personen är företagare eller anställd, chef eller medarbetare, och koppla denna till verksamhetens mål. Kompetensutveckling bidrar till att individen bättre kan möta framtida omställningar på arbetsplatsen och öka sin anställningsbarhet totalt sett.

För att lärande miljöer skall kunna utvecklas krävs ytterligare kunskaper om hur lärandet förändras i det moderna arbetslivet, vad som sker i övergångarna mellan studier och arbetsliv, hur det informella lärandet i vardagen och på arbetsplatsen kan tas till vara, och hur vi kan skapa förutsättningar för alla till lärande och därmed bättre möjligheter att etablera sig i arbetslivet. Samverkan för utveckling av lärande miljöer kan engagera t.ex. aktörer såsom utbildningsväsende, arbetsmarknadsmyndigheter, arbetsmarknadens parter och arbetsgivare och social ekonomi.

Ni har i förekommande fall beskrivit hur ni tänkt jobba med detta kriterium i er ansökan: Beskriv era insatser för att uppfylla ambitionerna i ansökan.

Det gemensamma för många av deltagarna var att de var arbetslösa, sjukskrivna och utanför arbetsmarknaden. De hade så varit under många år. Många hade aldrig haft ett "riktigt" jobb. Praktik, men inget mer. De berättade att de på olika sätt stötts ut ur systemet. Självförtroendet och självkänslan var illa medfaren. "Vem vill ha mig" fanns det deltagare som sa. Därför har denna utbildning fokuserat på att aktivt stärka individens tillit till sina egna förutsättningar. Stärka självförtroende och genom ett aktivt identifikationsarbete visa på goda exempel, personer med samma funktionshinder som lyckats få ett intressant arbete, klarat av utbildning och även startat eget företag. Åsa Gardellis utvärdering av projektet visar att detta arbetssätt har varit framgångsrikt. Se bifogad artikel.

Deltagarna har tagit ett stort steg på vägen mot att se sig själva i ett arbete, praktik eller annan sysselsättning. De inser idag att de kan vara en resurs för samhället. En sysselsättning är mycket viktig för att de, efter projektets slut, inte ska falla tillbaka till isolering. På grund av finanskrisen är det just nu extra svårt för personer med funktionsnedsättning att få ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Därför är det avgörande att deltagarna får nödvändigt stöd av samhället: arbetsförmedling, försäkringskassa, aktuella kommuner och landsting. De har alla deltagit i referensgruppen så de är väl medvetna om behovet.

Projektutbildningen har gett deltagarna en möjlighet att under 2,5 år få utforska sig själva och sina egna möjligheter och resurser. De har också fått möjlighet att skaffa sig nya kunskaper. Idag är alla som gått denna utbildning mycket insatta i de nationella miljömålen och vikten av att vi tänker på vår miljö. De vet också vad jämställdhet innebär. Att män och kvinnor är lika värda och att det är viktigt att även tänka på det i vardagen. De har under projektet utvecklat sina kunskaper inom alla ämnen. Under temaarbetena fick deltagarna bearbeta svåra texter, både på svenska och på teckenspråk. Förutom vanlig språkundervisning, grammatik, jobbade de med båda språken på olika sätt. Som exempel kan nämnas att de under forskningsarbetet läste texter som de vanligtvis inte läser. De presenterade sina resultat både muntligt på teckenspråk och skriftligt på svenska. Deltagarna fick

även prova på att skriva dikter och läsa poesi. Alla utvecklades mycket i båda språken – allt utifrån sina egna förutsättningar. Idag förstår de också värdet av sin egen historia. Under projektutbildningen har vi haft temadagar, där deltagarna berättat om sitt liv, alltifrån barndom till vuxen ålder, berättat om sina krossade drömmar och om de drömmar man fortfarande har. Dessa dagar har varit oerhört viktiga för att stärka självkänslan och självförtroendet hos dem.

Framnäs folkhögskola vill aktivt medverka för att denna målgrupp skall kunna få möjlighet till anpassad utbildning, de har därför startat en permanent utbildning efter den utbildningsmodell som projektet tagit fram, "Allmän linje på teckenspråk – för personer med dövhet/dövblindhet". Tanken är att de som gått projektutbildningen skall kunna fungera som mentorer för de nya deltagarna, samt att i någon form erbjudas arbetstillfällen i den permanenta utbildningen. Intresseorganisationerna, Förbundet Sveriges dövblinda, FSDB, och Dövas riksförbund, SDR, har en viktig roll i att arbeta för medlemmarnas sak. De kan stötta den enskilde och påverka myndigheter med flera att arbeta för ett tillgängligare samhälle. Att motverka diskriminering på grund av funktionshindret dövhet/dövblindhet. Europeiska socialfonden och Allmänna arvsfonden kan också bidra till ett meningsfullt liv för målgruppen genom att bevilja projektmedel som främjar detta. Personalen på projektutbildningen kan och bör sprida information om vilka resultat projektutbildningen gett till berörda myndigheter och andra för gruppen viktiga aktörer. Bland annat via rapporter till Europeiska socialfonden, Allmänna arvsfonden, artiklar och media.

- **Främja innovativ verksamhet**

Socialfondsprogrammet kapitel 2:5:2 ger följande definition av hur programmet förhåller sig till kriteriet främja innovativ verksamhet:

Inom ramen för vart och ett av de operativa strukturfondsprogrammen skall särskild uppmärksamhet ägnas åt att främja innovativ verksamhet¹. Detta innebär möjligheter att pröva alternativa sätt att investera i humankapital.

Nya projekt kan utgå från resultat i tidigare genomförda socialfondsprojekt och integrera tidigare med framgång prövade metoder, i syfte att vidareutveckla dessa. Detta kan ske t.ex. genom att metoder används i större skala eller att målgruppen förändras.

I bilaga 4 utvecklas begreppet ytterligare genom att bl. a. ge följande definition "Lösningar som idag inte erbjuds eller är etablerade i befintliga system och strukturer"

---

¹Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1081/2006 om Europeiska socialfonden, artikel 3.5.

Ni har i förekommande fall beskrivit hur ni tänkt jobba med detta kriterium i ansökan: Beskriv era insatser för att uppfylla ambitionerna i ansökan.

Det har skett en intensiv utveckling vad gäller samhällets service för personer med dövhet/dövblindhet i storstadsregionerna. Men för personer som lever i glesbygd har mycket lite gjorts. Än mindre i norra Sverige. Därför är denna projektutbildning unik i sitt slag. Den har fokuserat på en helhetssyn. Att på ett individuellt plan ta fram handlingsplaner som visar vilka behov var och en har för att kunna utvecklas som person, bygga upp sitt självförtroende så att deltagarna kan se sin egen kapacitet. Identifikationsarbetet – goda förebilder – har varit en viktig pusselbit i det arbetet. Likaså att bygga från grunden. Att först ge hjälp med att bearbeta personliga trauman med teckenspråkig psykolog, som själv har dövhet, har visat sig vara nödvändigt för att deltagarna överhuvudtaget skall kunna koncentrera sig på och tillägna sig ny kunskap. Deltagarna haft stora möjligheter att påverka kursens innehåll.

- **Främja samverkan**

I Socialfondsprogrammet kapitel 2.5.3 beskrivs kriteriet främja samverkan enligt följande;

Samverkan, förankring av idéer och lösningar samt strategisk planering för att åstadkomma genomslag för det innovativa arbetet är viktiga element i strävandena att säkerställa ett mervärde i programmet. Medverkande aktörer måste vara tydliga både med sitt syfte att medverka och sina åtaganden inom projektet, och med hur de avser att gå vidare med framkomna resultat för att möjliggöra tillämpning i större omfattning.

Ni har i förekommande fall beskrivet hur ni tänkt jobba med detta kriterium i er ansökan. Beskriv utifrån ansökan era insatser för att uppfylla ambitionerna i ansökan.

Samverkan mellan projektledningen på utbildningen, Framnäs folkhögskolas ledning, Luleå tekniska universitet har varit oerhört viktig under projektutbildningen. Att knyta an till forskare som Kerstin Möller, Örebro, Johanna Mesch, Stockholm, Carin Roos, Karlstad och Åsa Gardelli, Luleå tekniska universitet har varit viktigt för att sprida information och för att arbetslaget skall tillgodogöra sig nödvändiga kunskaper. Lärarhandledning har också varit viktigt. Att sprida information via media, Perspektiv/SVT, artiklar, utställningar, deltagande vid större kongresser och information på dövföreningarna i länet har varit avgörande för att projektets resultat skall kunna nå ut till så många berörda som möjligt. Samarbetet med Förbundet Sveriges

dövblinda har varit oerhört viktigt. Förhoppningen finns att även Sveriges dövas riksförbund skall se detta som ett viktigt arbete. Samarbete med de lokala myndigheterna har också varit absolut nödvändigt för att deltagarnas behov skall komma upp på agendan.

• **Främja strategiskt påverkansarbete**

Socialfondsprogrammet definierar kriteriet i kapitel 2.5.4 på följande sätt;

Möjligheterna att få till stånd förändring och skapa genomslag för framkomna resultat gagnas av en strategisk ansats där aktörerna i ett projekt redan i det förberedande stadiet av projektet fokuserar på vilken kunskap som efterfrågas och vilka kontakter som behövs för ett effektivt genomförande. Detta är betydelsefullt både för att få önskad uppmärksamhet från målgrupperna och för att involvera dem i det kommande arbetet. Först efter en sådan kunskaps- och kontaktinventering bör planering och genomförande följa.

Ni har i förekommande fall beskrivet hur ni tänkt jobba med detta kriterium i er ansökan. Beskriv hur ni jobbat för att uppfylla ambitionerna vad gäller kriteriet.

Att arbeta med en referensgrupp bestående av viktiga aktörer som på olika sätt är knutna till deltagarnas behov av stöd och insatser har varit mycket viktigt. Referensgruppen har träffats regelbundet för att behandla aktuella frågor och få information om vad som händer och som gagnar målgruppen, både i utbildningen och i representanternas verksamhet.

Studiebesök på olika företag och utbildningar har varit viktiga inslag för att väcka deltagarnas intresse för att söka arbete. Praktik och att inbjuda enskilda företagare har varit ett värdefullt inslag i utbildningen. På det sättet har alla, samhället, företagare och den enskilde individen fått bekräftat att de är kompetenta medarbetare. Det har varit viktigt att påtala de personliga behov deltagarna har av vård och samstalsstöd, med landstingets representant. Remisser har skrivits och det har resulterat i att deltagare som hade behov av djupare samtalsstöd fick det, på teckenspråk. Inte via tolk! Allt arbete i projektet har varit utåtriktat. Målet har hela tiden varit att göra utbildningen så bra som möjligt för individen och att målet att bryta isolering och stärka individen på det personliga planet skulle genomföras enligt planen.

Regionala Prioriteringar

- Redogör för eventuella regionala prioriteringar som ni arbetat med.

Projektet har fokuserat på Norrbotten då behovet av denna typ av insats har varit störst här.

- **Strategiskt påverkansarbete**

Redogör för hur ni arbetat med strategiskt påverkansarbete. Vilka personer/organisationer har ni riktat er till? Hur kan projektets idéer och erfarenheter omsättas i annan verksamhet? Vilka ytterligare insatser för påverkansarbetet skulle behövas? Vad mer skulle kunna göras? Vem bör göra det?

Genom skrivna artiklar av deltagare och personal har projektet gjorts känt i hela landet. På olika kongresser har projektet presenterats i form av en utställning och att deltagarna stått vid utställningen och själva presenterat utbildningen. I samband med att personalen gjorde ett studiebesök på en liknande utbildning på Mogårds folkhögskola i Stockholm, fick vi möjlighet att sprida information om projektutbildningen. Mogårds folkhögskola såg gärna att vi skulle skapa ett framtida samarbete. Vi besökte även Stockholms dövas förening, Stockholms universitet, Dövblindas aktivitetshus när vi gjorde studiebesök i Stockholm. Där spred vi information om utbildningen. Likaså fick vi berätta om projektet på Västerviks folkhögskola i Leksand och Fellingsbro folkhögskolas filial i Örebro. Då mesta av tiden av projektutbildningen gått åt till pedagogiskt arbete, har det inte funnits möjlighet till nätverksarbete i den utsträckning vi anser att det skulle behövas. Vi anser att det finns behov av ett djupare samarbete med intresseföreningarna och alla viktiga kringaktörer. Vi anser även att information bör spridas till berörda politiker i närområdet som har intresse av målgruppen. Vid en av våra konferenser visade en f.d. politiker stort intresse av projektet. Media bör också intresseras för denna målgrupp. En ofta tyst grupp med svåra livsförhållanden i ett välfärdssamhälle, men som har värdefulla resurser som samhället kan ha nytta av.

- **Extern utvärdering**

Redogör för hur den externa utvärderaren (om det är aktuellt) konkret bidragit i projekt-arbetet. Vilket stöd har det varit för projektledningen och hela projektet.

Den externa utvärderaren, Åsa Gardelli, lektor vid Luleå tekniska universitet, har bidragit till utbildningen både indirekt och konkret. Deltagarna erbjöds att besöka

universitetet för att se hur man med dövhet/dövblindhet kan läsa vid universitet. Deltagarna fick då en mycket bra och uppskattad information av Åsa Gardelli och hennes medarbetare. De fick besöka en utbildning, konstinriktning och universitetsbiblioteket. Dessutom har Åsa Gardelli gett personalen som arbetat med projektet, nödvändig utbildning i utvärdering och utveckling av projektet. Vi har fått praktisk handledning. Åsa Gardelli har lyssnat till deltagarnas åsikter, men även till personalens erfarenheter. Hon har spridit information om projektet, lagt upp strukturer för en god utvärdering. Dessutom har hon gett oss fördjupad kunskap om ADHD, Tourettes syndrom, vilket var nödvändigt med tanke på behoven i gruppen.

- **Egenutvärdering**

Redogör för hur ni arbetat med att utvärdera ert arbete. Vilket stöd har det varit för projektledningen och hela projektet.

Vi har alla fört Loggbok. Vi har läst en anpassad kurs i utvärdering och utveckling vid Luleå tekniska universitet. Vi har fått handledning av Pite hälsan, vilket var nödvändigt för att kunna hantera svåra situationer. Vi har även fått pedagogisk handledning av Åsa Gardelli. Vi har haft handledande samtal med Sven-Erik Malmström. Vi har haft direktkontakt med deltagarna via mentorsamtal. Vi har arbetat med ett värderingsdokument där deltagarna själva fått värdera sin utveckling i de olika ämnena. Skolans rektor och ekonom har varit behjälplig vid administrativa frågor. Vi har haft regelbundna personalmöten där vi reflekterat över vårt arbete. Allt detta har varit nödvändigt för att kunna utveckla arbetet och göra nödvändiga justeringar under resans gång.

- **Sammanfattande bedömning**

Vad gick bra och varför? Vad gick mindre bra och varför? Vilka tips skulle Du vilja delge framtida projekt?

Det som har gått bra är att deltagarna har fått stor glädje av utbildningen. Vi har tydligt sett att de ämnen man läst varit viktiga basämnena. Vissa önskemål har kommit om datakunskap och engelska. Men det har tiden inte räckt till. Vi trodde, när vi planerade utbildningen, att vi skulle ha gott om tid till gemensamma reflektioner. Men vi hade inte lagt in det i planeringen och då hann vi helt enkelt inte med detta i den utsträckning vi skulle behövt. Vi visste att arbetet med personer med dövblindhet tar tid – men det tog mer tid än vi kunnat ana. Det tar tid att "bygga" upp deltagarna. Allt tar längre till. Vi insåg inte hur pass dåligt

deltagarna egentligen mådde posttraumatiskt stressyndrom, ADHD, dyslexi, läs- och skrivsvårigheter, samt andra civila problem. Det tog lång tid att bygga upp förtroende mellan lärare och kursdeltagare, då deltagarna har dålig erfarenhet av sin egen skoltid i grundskolan (pennalism m.m.). Den ekonomiska planeringen tog inte hänsyn till dessa svårigheter, därför hade vi inte tillräckligt med resurser för att möta dessa behov så som vi skulle önskat. Svårigheter att få utredning av misstänkt ADHD, dyslexi, läs- och skrivsvårigheter genomförda har stört undervisningen. Därför kan vi säga att ett nära samarbete med landsting och kommuner är nödvändigt för att få hjälp med sådant – i tid! Att detta inte fungerat har naturligtvis stört utvecklingen. En deltagare med svårare psykisk ohälsa har inte fått det samtalsstöd som varit nödvändigt, på teckenspråk, beviljat. Det gör att individen mår sämre än vad som skulle varit fallet om stödet hade satts in i tid.

Att anpassa klassrum och andra lokaler i skolan har krävt tid. Därför har vi valt att använda detta moment som en del av utbildningen. Men den tekniska utrustningen, såsom datorer, fungerade inte till en början. Det var ett dilemma, då mycket av utbildningsmaterialet ligger ute på nätet. Under den tidigare projektperioden slutade en personal efter 1,5 år. Detta påverkade naturligtvis både deltagarna och personalen. Samt en konsult byttes ut mot en annan, detta påverkade också gruppen och personalen. Men det gav ytterligare en dimension av ämnet, psykologi och etik. Vid projektutbildningens start hade ingen av arbetslaget erfarenhet av att arbeta med en projektutbildning likt denna. Därför krävdes det stora insatser av personalen att läsa in sig på olika ämnen och svårigheter. Som exempelvis dyslexi hos personer med dövhet/dövblindhet. Viktigt att tänka på är att skapa en så bra utbildningsmiljö som möjligt. Ventilationen har varit ett problem för oss. Lång resväg för en deltagare som bott utanför kommunen har gjort att denne känt sig extra trött. Det finns möjlighet till internatboende på skolan, men man ville bo hemma, valde därför att pendla. Det är oerhört viktigt med en icke bländande och god belysning i klassrummet. Synskadade deltagare är i behov av detta för att kunna ta till sig av utbildningen. Ett problem har varit att det kostar en hel del att ta sig till de platser där förebilder och verksamheter finns. Dessa finns i södra Sverige. Kanske videokonferenser skulle kunna vara ett komplement till personliga besök och därigenom göra identifikationsarbetet och spridning av information om utbildningen blev mindre kostsam. Det är viktigt att ha gott om tid för reflektion och utvärdering. Att aktivt arbeta med identifikation är nödvändigt för att deltagarna skall kunna se och uppleva att personlig utveckling och möjligheter att lyckas med en utbildning och på ett arbete är möjlig. Att lägga en god grund hos deltagarna (motiveringsarbete) för utbildningen kräver tid, det bör man komma ihåg. Planera även in tid för personalmöten, handledning, utvecklingsarbete och fortbildning för personalen. Projektutbildningen har genomfört ett stort samhällsarbete. Deltagarna har getts

möjlighet att bearbeta trauman från tidigare skolgång och uppväxt. De har fått hjälp att kunna lösa civila problem. De har kunnat delta i en gemensam kulturgrupp i en teckenspråklig miljö. Den pedagogik som använts har fokuserat på deltagarnas styrkor, för att ge bekräftelse på att man faktiskt kan ta till sig utbildning och kan utvecklas. Att personer med dövhet/dövblindhet kan ges möjlighet till personlig utveckling, stärka självförtroendet och våga satsa på ett arbete eller en utbildning. Våga se framåt och se sina egna resurser. Information om projektets resultat har spridits till både intresseorganisationer, familjemedlemmar/närstående och samhällets olika myndigheter som har ansvar för att ge målgruppen stöd och habilitering.

- **Kontaktpersoner**

Vilka personer kan den som är intresserad av ytterligare information kontakta?

Projektledare, Pål Nybom 070-35 11 777. p.nybom@gmail.com
Rektor, Bo Olofsson 0911-23 11 00. bo.olofsson@framnas.nu

God hälsning 10-08-09
[Signature]